

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 29

Заснований в 1996 році

Рівне – 2004

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.**Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 29. — Рівне: РДГУ, 2004. — 157 с.**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор:**

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 28.05.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 10.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

самовдосконалення. Орієнтація на вищий рівень кваліфікаційної підготовки. Самоорганізація власної навчальної та професійної діяльності.

Висновки. Педагогічному колективу вищого навчального закладу для забезпечення високого рівня фахової підготовки майбутніх педагогів дошкільного профілю необхідно спрямовувати зусилля на забезпечення умов оптимального проходження студентами всіх етапів професійної підготовки у ВНЗ: адаптації, індивідуалізації, інтеграції у педагогічне середовище. Взаємозв'язок, що існує між ними забезпечує багатоаспектний вплив на формування особистості студента і сприяє забезпеченню високого рівня фахової підготовки. В разі його втрати набуті знання і професійні вміння вакуумізуються і поступово згасають.

Перспективи подальших розвідок у напрямі формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку ми вбачаємо у розробці індивідуалізованих навчальних програм для студентів, що відповідають їх потребам та психологічним особливостям і дозволяють диференціювати навчальний процес у відповідності з ними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М. Методи навчання і методи учіння. – К.: Знання, 1980. – 47с.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник. – К.: Либідь, 1998. – 560с.
3. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. – К.: Магістр – S, 1996. – 256с.
4. Матвієнко О.В. Метод конкретних педагогічних ситуацій. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 300с.
5. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: Навчальний посібник / За заг. ред. О.Г.Мороза. – К.: НПУ, 2003. – 267с.
6. Погрібний А., Алексюк А., Вишневський О., Майборода В., Кононенко П., Стельмахович М., Усатенко Т. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К.: Школяр, 1997. – 28 с.
7. Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції НПУ ім. М.П.Драгоманова 18 – 19 жовтня 2000 р. / Укл. П.В.Дмитренко, О.Л.Макаренко. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2000. – Ч.І. – 228 с.
8. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество. – М.: Академия, 2002. – 224 с.

Резюме. В статті представлена модель формування професійної компетентності педагогів дошкільного профілю кваліфікаційного рівня підготовки «бакалавр». Раскрыты задачи и взаимосвязь основных этапов подготовки будущих педагогов к профессиональной деятельности в условиях вузовского обучения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, этапы адаптации, индивидуализации, интеграции.

Summary. In article tell about the model of professional competence of the preschool teachers, qualifying a level of preparation "Bachelor". Problems and interrelation of the basic stages of preparation the future preschool teachers to professional work in conditions of training with higher education is described.

Key words: professional competence, a stage of adaptation, an individualization, integration.

Одержано редакцією 13.05.2004.

УДК: 370.42

С.С. ПАЛЬЧЕВСЬКИЙ

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРИНЦИП СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Резюме. У статті обґрунтовується необхідність дотримання принципу глобалізації у процесі соціалізації дітей дошкільного віку. Визначається роль і місце його у підготовці дошкільників до школи. Установлюється вплив на прискорення всебічного розвитку дитини.

Ключові слова: глобалізація, соціалізація, розвиток, дитина дошкільного віку.

Постановка проблеми. У ході соціалізації дітей дошкільного віку в умовах особистісно орієнтованого виховання особливого значення набуває проблема повноцінного використання закладеного в них внутрішнього потенціалу для саморозвитку. Аналіз окремих психолого-педагогічних досліджень приводить до висновку, що однією з необхідних умов пробудження внутрішньої спрямованості дитини є дотримання у ході її соціалізації принципу глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поява глобальних підходів насамперед була пов'язана з процесом навчання дітей грамоти. У 1955 році відомий американський дитячий лікар Глен Доман заснував Інститут розвитку людського потенціалу, співробітники якого на основі відповідних досліджень дітей від одного до шести років дійшли висновку, що діти до шести років навчаються краще, ніж старші діти. Враховуючи це, Глен Доман створив програми, за якими працював як з дітьми нормального розвитку, так і з розумово відсталими. Навчання грамоти згідно них не рекомендується починати вивченням алфавіту. Оскільки

відомо, що розпочинати вивчення будь-якого предмету потрібно з відомого і конкретного і, лише після цього, переходити до абстрактного. Букви для дитини абстрактні, тому „читати” їх складно, у той час, коли саме слово у переважній більшості випадків наповнене конкретикою. Таким чином, дитині легше вивчити слово, ніж ті букви, з яких воно складається. Через це методика Глена Домана передбачає певну послідовність у навчанні читання: 1-й етап – окремі слова; 2-й етап – словосполучення; 3-й етап – прості речення; 4-й етап – складні речення; 5-й етап – книги. Такий підхід до навчання американський лікар назвав глобальним.

Про його високу ефективність уже на теренах України та Росії засвідчують публікації у педагогічній пресі (В.Ліщук, Г.Шев'якова, В.Скворцова) [2; 4; 6]. Автори цих публікацій приходять до висновку, що внесення у систему навчання грамоти дітей раннього віку елементів методики Глена Домана сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, комплексній корекції мовних порушень і профілактиці дисгармонії та дислексії.

У 70-х роках ХХ-го століття проблема глобалізаційних підходів у вихованні та навчанні школярів отримала подальший розвиток у працях директора першого у світі НДІ сугестології (м.Софія, Болгарія) професора Г.К.Лозанова “Сугестология”, “Сугестология и сугестопедия. Работен документ за международного експертно съвещание на ЮНЕСКО” [8; 9]. Стосовно вивчення різних предметів у молодших класах його конкретизувала співробітниця цього інституту Е.Гатева. З 1971 року вона працювала над проблемою глобалізованої художньої організації сугестопедичного навчального процесу.

Згідно Г.К.Лозанова, принцип глобальності виявляє себе у кількох напрямках. З одного боку, вчений розглядає його щодо створеної ним сугестопедичної навчальної системи, яка передбачає використання у процесі навчання школярів “не тільки усвідомлюваних, а й неусвідомлюваних форм інформації”, що дозволяє “охопити учня повністю” і таким чином зумовити “вивільнення його значних резервів” [9, 15]. Для виявлення резервних можливостей особистості, на думку дослідника, мають велике значення „... периферійні перцепції і неусвідомлені емоційні реакції, мотивації і потреби, а також і неусвідомлені автоматизовані елементи в рамках свідомої діяльності” [9, 15]. Таким чином, глобальний підхід до особистості школяра полягає у використанні в ході сугестопедичного навчання можливостей логіки та емоцій, можливостей усвідомлюваної психічної активності та неусвідомлюваної або парасвідомості.

З другого боку, сугестопедична навчальна система Г.К.Лозанова передбачає дотримання принципу глобальності під час структурування змісту навчання. Глобалізація в цьому випадку стає особливим видом узагальнення навчального матеріалу. Вона передбачає виділення суттєвого, як при складанні резюме. До того ж це суттєве подається на рівні творчого і проблемного мислення. Поряд із цим, однак, даються і складові елементи загального, які знаходяться на другому плані. Цим глобальні структури і відрізняються від резюме, яке завжди звільнене від подробиць.

Згідно такого розуміння, за умови сугестопедичного навчання навчальний матеріал із кожного предмету розробляється в глобальних темах. Кожну таку тему можна уявити наочно як стилізацію „дерева пізнання”. Дається “дерево” і де-не-де листки на гілках.

Тобто у кожній глобальній темі на першому плані – загальне, на другому – подробиці. Під час вивчення такої теми учні отримують цілісне враження від виучуваного матеріалу, хоч поряд із цим дізнаються про деякі подробиці та конкретні часткові випадки. У наступних розробках глобальної теми ці часткові випадки закріплюються, розширюються. До них включаються деякі нові елементи. Але чітко вказується їхнє місце в цілому. Це дає можливість розглядати їх як складові частини загального. На цьому етапі елементи спостерігаються на першому плані, а цілісне, загальне – на другому.

Г.К.Лозанов у своїх працях підкреслює, що завдяки глобальному підходу в розробці навчального змісту учні ще в початкових класах привчаються до цілісного світобачення, цілісного мислення та цілісної дії. Сугестопедичне навчання, стверджує він, сприяє тому, що все це перетворюється у стиль навчальної роботи та метод оволодіння знаннями.

Співробітниця НДІ сугестології Е.Гатева у своїх дослідженнях трансформувала клінічно-психотерапевтичні сторони сугестопедичної навчальної системи в глобалізовану художню форму, заклавши на базі сугестології та сугестопедії основи сугестопедичного мистецтва. “Глобалізована художня організація сугестопедичного навчального процесу на базі сугестопедичного мистецтва, - пише вона, – дозволяє оволодіння і перехід з однієї семіотичної системи на другу здійснювати без втрати часу та енергії, що залишається обов’язковим у поурочній системі вивчення певної дисципліни та переходу після цього до освоєння нової знакової системи іншої дисципліни, супроводжуючись створенням нових стереотипів та руйнування старих” [7, 72]. Дослідниця доводить, що створюючи у процесі глобалізації навчального матеріалу художній образ на основі синтезу засобів мистецтва та науки, можна добитися діалектичного об’єднання художнього і наукового мислення школяра, забезпечити діалектичний зв’язок між образним і логічним мисленням, зберегти баланс у діяльності двох мозкових гемісфер.

Однак аналіз висвітлених у педагогічній пресі проблем глобалізації приводить до висновку, що поза межами навчальної діяльності школярів, тим паче дошкільників, вони не розглядалися. Не будучи належним чином співвіднесеними із психологічними закономірностями сприймання дітьми оточуючого світу, глобальні підходи не використовувалися в царині соціалізації дошкільників з метою привчання їх до цілісності у

світобаченні, мисленні та в діях.

Таким чином, постає *завдання* визначення ролі та місця глобалізації у соціалізації дітей дошкільного віку з метою повнішої реалізації їх задатків, здібностей та обдарувань на початковому етапі руху, згідно філософії екзистенціалізму, до самих себе „справжніх”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класичний принцип природовідповідності у навчанні та вихованні цілком співвідноситься з принципом глобалізації, судячи з його ефективності у межах навчальних систем Г.Домана та Г.Лозанова і педагогічної практики багатьох вчителів-новаторів (В.Ф.Шаталова, С.М.Лисенкової та ін.). Природовідповідну дитячому сприйманню основу принципу глобалізації засвідчують також відповідні психологічні дослідження з позицій системно-діяльнісного аналізу. Згідно них серед властивостей сприймання особливо виділяються такі, як: цілісність, структурність, осмисленість. Цілісність – властивість перцептивного образу відображати предмет у сукупності притаманних йому рис. Гештальтпсихологія доводить, що сприймання цілісного предмета передуює сприйманню його частин. Уже маленькі діти сприймають предмет в цілому: спочатку його загальні риси, а потім окремі елементи. Цілісність образу зберігається навіть тоді, коли об’єкт бачиться у схематичному вигляді, що й відрізняє людину від комп’ютера, який у цьому випадку втрачає здатність розпізнавання.

Високу ефективність глобальних підходів у процесі пізнання оточуючого світу певним чином пояснює також така властивість сприймання, як структурність. Вона, у свою чергу, пов’язана із властивістю перцептивного образу відображати будову предмета сприймання, що дає змогу розрізняти образи, близькі за змістом. Дослідження гештальтпсихологів дозволили встановити залежність структурованості від того, що в образі предмета є центральною частиною – фігурою, а що периферійною – фоном. Коли якась частина структури сприймається як фігура, то фон немов би відступає на задній план. Він завжди менш структурований, ніж фігура, яка має завершені лінії, що в образі з’єднуються навіть тоді, коли насправді їх немає. Французький дослідник І.Рок доводить, що вже навіть немовля виявляє здатність розрізняти фігуру і тло, цим самим підтверджуючи, що глобальний шлях пізнання світу природний для нього [5].

Осмисленість, як властивість сприймання, передбачає здатність перцептивного образу відбивати певне значення, тобто бути усвідомленим. Завдяки цьому сприймання індивіда характеризується як акт категоризації – співвіднесення образу предмета з певним класом еталонних образів, що несуть у собі досвід людської діяльності. Сприймання невіддільне від значень, що входять до складу перцептивного образу як властива йому характеристика. Ці значення, виступаючи засобами осмислення, надають перцептивному образу певного особистісного смислу, який зв’язаний із ставленням індивіда до предмета сприймання. З цим безпосередньо пов’язане явище аперцепції (від лат. ad – до, perceptio - сприймання) – властивість перцептивного образу нести в собі досвід та індивідуальність суб’єкта сприймання. Аперцептивним є будь-який образ, але на першому плані, як стверджує психолог П.А.М’ясоїд, це явище виступає у вигляді очевидних „внесків” суб’єкта в нього. Особливо помітні вони за наявності перешкод. Суб’єкт за таких умов не стільки осмислює предмет, скільки „домислює” його, вкладаючи в нього зміст, що йде від нього самого [3, 268].

Учений ілюструє це таким прикладом. Розглядаючи, наприклад, чорнильні плями, люди майже завжди розпізнають у їх обрисах хмари, озера, тварин, людські обличчя тощо. Однак одні зосереджують увагу на контурах, інші – на дрібних деталях, ігноруючи загальну конфігурацію плями. Практика психологічної діагностики засвідчує, що реакції на такі невизначені стимули надійно характеризують і розрізняють людей. Ця закономірність стала підґрунтям для проєктивних тестів, за допомогою яких визначають індивідуально-психологічні особливості досліджуваних.

Аперцепція часто спричинюється дією операційного або цільового настановлення. Перше зумовлюється попереднім досвідом і може вести до прорахунків у визначенні властивостей сприйнятого об’єкту. Друге пов’язане з виокремленням фігури з фону: як сприймається та фігура, на яку сформовано готовність. Аперцепція, будучи невід’ємною властивістю сприймання, не тільки не знижує рівень адекватності перцептивного образу, а, навпаки, забезпечує його відповідність об’єктові у ситуації зміни умов сприймання.

Як бачимо, дотримання принципу глобалізації у процесі навчання, як одного із шляхів соціалізації особистості, зумовлює високу ефективність його, насамперед, тому, що він цілком співвідноситься із такими властивостями сприймання, як цілісність, структурність та осмисленість. У цьому його природовідповідність. Порушення його – це порушення принципу природо відповідності у навчанні. Чи то в тих випадках, коли починається вивчення граматики з вивчення букв, які складають слово; чи тоді, коли, наприклад, вивчення материка Африки розпочинається з географічного положення замість створення його загального образу на основі первинного синтезу, цілісність дитячого світосприйняття порушується, оскільки, образно кажучи, віз ставиться перед коня. То є однією із вагомих причин різноманітних невдач на такій важливій ділянці соціалізації дитини як навчання. Там же, де ця цілісність відновлюється завдяки дотриманню принципу глобалізації, як це засвідчує практика Г.Домана, Г.Лозанова, вітчизняних педагогів-новаторів, ефективність навчального процесу різко зростає.

Однак соціалізація особистості не обмежується лише одним впливом навчання, оскільки вона перебуває під не меншим впливом виховання та засвоєння тих елементів культури, норм, цінностей, які є сутнісними як для суспільства в цілому, так і певних соціальних спільностей зокрема. Для того, щоб дитині

приспосуватися до оточуючого світу та суспільного середовища, з одного боку, а, з другого, привласнити ті знання, норми і цінності суспільства, що покликані стати складовими елементами самосвідомості її особистості, їй необхідно вчитися, насамперед, розрізняти, що в цьому світі, згідно природо-відповідного принципу глобалізації, є фігурою, а що тлом у широкому та універсальному розумінні цих понять.

Виховання здатності глобалізувати на принципі доцільності всю поступаючу усвідомлену інформацію зумовлюватиме не тільки короткочасні особистісні успіхи дитини, а й подальшу реалізацію закладених у ній "потенціалів". Коли перше часткове підтверджено педагогічними дослідженнями Г. Домана і Г. Лозанова, то друге підтверджують спостереження представників філософії та мистецтва, яким установити істину допомагає комплексний метод пізнання, що базується на поєднанні засобів науки із засобами мистецтва, філософії, інтуїції. Так, англійський філософ і соціолог Герберт Спенсер вважав, що якщо знання людини знаходяться в хаотичному стані, то чим більше вона їх має, тим сильніше розстроюється її мислення. Підтримує цю думку французький пілот і письменник Антуан де Сент-Екзюпері, стверджуючи, що істина – це те, що спрощує світ, а не створює хаос. Німецький фізик Роберт Оппенгеймер загальну картину науки характеризував як дерево, гілки якого, сплітаючись, зростаються і знову розходяться, утворюючи розкидисту крону з низкою упорядкованих фактів, кожний із яких певним чином витікає з іншого. Французький письменник Ромен Роллан зауважував, що для того, щоб намалювати бурю, непотрібно малювати кожну хвилю, достатньо буде дати картину схвильованого моря. Важливість глобальних підходів для правильного розуміння світу і свого місця в ньому підкреслював талановитий російський поет Олександр Блок. Стосовно першого він вважав, що надзвичайно важливо вміти, образно кажучи, розчищати горизонти від тієї безглуздої купи фактів, які, як бурелом, захаращують усі історичні перспективи. А в особистому житті для того, щоб побачити красу життя, треба вміти стирати „випадкові риси”.

Людство давно звернуло увагу на красу, гармонійність та істинність пропорційно усього суцього у Світобудові, починаючи з мурашки, квітки, яблука і закінчуючи людиною та Всесвітом. Цю красу воно відображало в живописі, архітектурі, в будові звукоряду складних музичних творів. Закони комплементарності та золотого перетину, згідно яких сформовані ці пропорції, покликані стати не тільки законами творчої діяльності людини, а й законами її світосприйняття, мислення, оціночних суджень, організації власного життя.

Уже первинні дослідження, проведені нами в царині етнопедagogіки, засвідчують, що традиційно в українському народі „толковими” називали, насамперед, тих людей, які в рамках загально-християнських цінностей могли чітко визначити, що головне, а що другорядне у житті або в окремому його періоді.

Однак, допомагаючи дитині сприймати навколишній світ та саму себе в ньому, необхідно зважати не лише на природу таких властивостей сприймання, як цілісність та структурність перцептивного образу, а й його осмисленість. Дошкільнику потрібно допомогти збагачувати власні „внески” у перцептивні образи засобами формування певних особистісних смислів понять. Оскільки такі особистісні смисли несуть у собі досвід та індивідуальність дитини, то, зважаючи на їх значну обмеженість, збагатити їх досвідом та індивідуальністю дорослого можна лише шляхом передачі особистісних смислів соціального педагога або батьків вихованцю. Така передача згідно відповідної психологічної теорії О.М. Леонтьєва може відбуватися лише за умови, що вона протікатиме в естетичній атмосфері. Таку атмосферу поза художньою образністю уявити неможливо.

Про животворну необхідність учти дитину дивитися на світ „теплыми очима” говорив український письменник Михайло Стельмах. Про першорядне значення розвитку образності для психічного здоров'я людини у всі вікові періоди її життя сказав нещодавно російський доктор медичних наук, автор відомих технологій соціального захисту від стресових впливів Е.М. Каструбін. Психологічний розвиток та психологічне здоров'я сьогодні стають пріоритетними у соціалізації дитини. Стосовно цього директор відомого московського Центру „Дошкільне дитинство” ім. О.В. Запорожця, доктор педагогічних наук, академік Російської АПН Л.О. Парамонова заявила: „На основі наукових досліджень нами розроблено концепцію принципово нової програми розвитку дітей. Зверніть увагу: не виховання та навчання, а саме розвитку... Принципово нові концептуальні положення, закладені в цій програмі, ґрунтуються на серйозних психологічних дослідженнях. За основу взятий не календарний вік дитини, як це було раніше: перший, другий, третій (і т.д.) роки життя, а психологічний вік, на межі якого й відбуваються ті якісні зміни, що свідчать про розвиток дитини” [1, 10].

Таким чином, сприймання оточуючого світу в його цілісності, структурній довершеності на основі глобалізації складників, осмисленості перцептивних образів на базі збагачених в естетичній атмосфері соціальним педагогом та батьками „внесків” у нього, прискорять психологічне „визрівання” дитини, перехід її від одного психологічного віку до іншого. Це дозволить спрямувати процес соціалізації не в русло відомої загальноприйнятої теорії акселерації, а відповідно до теорії ампліфікації, яку в останні роки свого життя висунув психолог О.В. Запорожець, розуміючи під цим терміном збагачений розвиток дитини, а не посилений розвиток одних сторін за рахунок інших.

Прививати дитині вміння сприймати світ, оточуючих і саму себе в ньому в структурній довершеності та в естетизованих формах у різному психологічному віці слід по-різному, зважаючи на особливості цього віку.

Л.О. Парамонова виділяє чотири періоди дошкільного віку: 1) перший рік життя маляти, у якому провідною діяльністю є спілкування з дорослими; 2) ранній етап – 2-3 роки, коли провідною є предметна діяльність дитини; 3) молодший власне дошкільний вік; 4) старший власне дошкільний вік.

Підґрунтям прививання дитині будь-яких умінь та навичок є любов до неї батьків і оточуючих. Психіатр Росс Кембел відзначав надприродну властивість дітей з найранішого дитинства розпізнавати ставлення до себе дорослих за їхньою поведінкою. Наукою зафіксовані випадки, коли через підсвідоме відторгнення дітей батьками діти втрачали стимул до життя, починали хворіти і помирати. У відповідних професійних колах це отримало назву „синдром раптової дитячої смертності”.

Шляхами передачі любові дорослого до дитини є контакт очей, фізичний контакт та посилена увага. Дитина ще не вміє говорити, але теплий погляд матері, що схилилася, посміхаючись, над її колискою, радісно сприймає. Діти постійно потребують фізичних контактів. Вони люблять, коли їх гладять по голівці, обнімають, торкають за плече. Психологи стверджують, що до 7-8 років такі фізичні прояви любові до дитини мають вирішальне значення для її розвитку. Виявляти любов до дитини, а через неї і до всього світу, формувати почуття порядку та завершеності, вміння визначити головне і другорядне, „тіло” і „фон”, допомагає художня образність на основі прийому так званого олюдження оточуючого світу.

Приклад. Дитина, сама того не помічаючи, недбало скинула з ніг туфлики перед відкритими дверима. Спостереження показали, що якщо настійливо, використовуючи авторитет дорослого, примусити її забрати взуття „з дороги”, поставити його в потрібному місці і порівняти, це у переважній більшості випадків веде до конфлікту, який не завжди помітний для оточуючих. Протест дитини нерідко виявляється у прихованій формі, причому необов’язково відразу після ситуації, яка зумовила цей конфлікт. Значно простіше запросити хлопчика чи дівчинку на „цікаве видовище”, на якому можна поспостерігати як „посварилися” два туфлики, відвернувшись один від одного “носіками”. Після цього доцільно розвинути проблемну ситуацію на основі філософсько-естетичного узагальнення таких понять, як „любов” та „ненависть”. У нашому експерименті це звучало так: „Що ж тепер робити? У світі є два суперники: Любов і Ненависть. Любов дарує життя, а ненависть веде до горя. Сонечко любить травичку, гріє її і через те вона росте. Тато з мамою люблять тебе і ти теж ростеш. Любов подібна на чарівну фею у казці. Вона підтримує усе живе на землі, а Ненависть подібна на бабу Ягу. Вона приносить тільки зло. Кому ж нам допомагати? Любові чи Ненависті? Ось твої туфлики посварені. Цього добилася Ненависть. Як тепер допомогти Любові? Помирити їх? Спробуй це зробити. Ось бачиш, як це легко. Тепер сил у Любові додалося, бо ти їй прийшов на допомогу”.

Використання яскравих казкових образів показало, що після їх кількаразового повторення певні дії та вчинки дитини за умови, якщо вони супроводжуються особистим прикладом батьків, поступово починають закріплюватися.

Уміння глобалізувати сприйняття оточуючого дитину світу на основі філософсько-естетичного узагальнення понять тісно пов’язується з вихованням почуттів порядку, завершеності та гармонії.

Наприклад, дошкільник після гри залишив у кімнаті розкидані іграшки. Для своїх зауважень з приводу цього ми використали елементи народної педагогіки. Коментар був таким: „Старенькі дідусі й бабусі, які прожили довге життя, помітили дивну річ, що у тій хаті, де чистота і порядок, живе Добрий Дух, а в тій хаті, де бруднота і безпорядок – Злий Дух. Добрий допомагає Людині творити добрі діла, а Злий – заважає добре жити, приносить зло. І так скрізь. Навіть на вулиці аварія трапляється там, де появляється господар безпорядку – Злий Дух. Ось зараз він увійшов у твою кімнатку. Як ти гадаєш? Хто його сюди покликав? Так, безпорядок. Але ти можеш бути сильнішим від Злого Духа і вигнати його з кімнати. Як, на твою думку, що для цього слід зробити? Правильно, треба поскладати іграшки”.

Основи філософсько-естетичного узагальнення понять та художньої образності створюють можливість збагачення „внесків” дитини в перцептивний образ світу і завдяки цьому „виходу” її на такі глобальні закони світобудови, як: компліментарності та золотого перетину.

Наприклад. В одній із бесід чотирирічна дівчинка поцікавилася у мами: хто головніший у світі – мама чи тато? Та, певний час подумавши, відповіла їй приблизно так: “Мені, донечко, важко відповісти на це питання. Не було б тата, не було б тебе на світі. Без мами ти теж не змогла б народитися. Для того, щоб дитина народилася, потрібні – тато і мама. І треба ще, щоб вони любили одне одного. Любов, як сонечко на небі, гріє все живе. Якби якась зла сила розклала Сонечко на дві половинки, воно б не змогло яскраво світити і гріти землю. Пригадай, як половинка Місяця вночі тьмяно світить. А для того, щоб яскраво світити, як сонце вдень, потрібний не щербатенький круг, а цілий, повний, як сонечко на небі. У такому колі може бути трішки більше тата чи мами. Але не це головне: чий шматочок більший, а чий менший. Головне, щоб вони обоє разом склали сонце.

– А коли тата чи мами немає, то сонечко щербате? І менше світить? – перепитала дитина.

– Так, щербате, – відповідала матір, – і менше світить для тих діток, яких називають напівсиротами.

– Я, коли буду мамою, – подумавши, промовила дівчинка, – буду теж, як і ти, світити повним сонечком, а не щербатим”.

Спостереження показали, що подібні образи глибоко западають у дитячу пам’ять. Дошкільники швидко пригадують їх у нових, часто ускладненіших ситуаціях, і використовують як орієнтувальну основу для дій, особливо, коли їх до цього стимулюють батьки чи вихователі.

Висновки. Як бачимо, застосовуючи у процесі соціалізації дитини принцип глобалізації та засоби художньої образності, соціальні педагоги і батьки отримують можливість уже в дошкільному віці створювати

основу для повноцінного засвоєння у майбутньому глибинних законів самоорганізації людини на шляху реалізації нею власної внутрішньоінтенційної спрямованості. Така основа може започаткувати формування того внутрішнього психологічного “дому”, якого дослідниця проблем соціальної психіки Г.А.Глотова називає екопсихологічною системою особистості.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку пов’язані з визначенням шляхів застосування глобалізації як одного з визначальних принципів соціалізації школярів та людей зрілішого віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусич Н.О. Головну увагу – розвиткові дитини // Дошкільне виховання. – 2003. – № 12. – С. 10-12.
2. Лішук В. Таткова методика: у два роки читаємо // Дошкільне виховання. – 1996. – № 11. – С. 24-26.
3. М’ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2000. – 479 с.
4. Шев’якова Г. Генії виходять з пелюшок: раннє навчання за Доманом // Дитячий садок. – 2002. – № 8. – С. 3.
5. Рок И. Введение в зрительное восприятие: В 2 кн.: Пер с фр. – М.: Педагогика, 1980. – Кн.1. – 311с.; Кн.2. – 279 с.
6. Скворцова В. Об использовании приемов глобального чтения // Дошкольное воспитание. – 2001. – № 1. – С. 23-26.
7. Гатева Е. Глобализировано художественно изграждане на суггестопедичния учебен процес. – София: Научноисследовательски институт по суггестология, 1982. – 387 с.
8. Лозанов Г.К. Суггестология. – София: Наука и искусство, 1971. – 517 с.
9. Лозанов Г.К. Суггестология и суггестопедия: Работен документ за международното експертно съвещание на ЮНЕСКО. – София, 1987. – С. 19-37.

Резюме. В статтє обосновується необхідність використання принципа глобалізації в процесі соціалізації дітей дошкільного віку. Визначається його роль і місце в підготовці до школи. Установлюється вплив на прискорення всестороннього розвитку дитини.

Ключеві слова: глобалізація, соціалізація, розвиток, дитина дошкільного віку.

Summary. This article deals with necessity to stick the principle of globalization in the process of socialization of children under school age. It determines the role and place of this principle in training of children under school age for school. This article establishes the influence on speed-up of all-round development of the children.

Key words: globalization, socialization, children of pre-school age, development.

Одержано редакцією 22.05.2004.

УДК: 37.013.3

С.Г. КАРПЕНЧУК

ФУНКЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ – СИСТЕМОТВІРНА

Резюме. У статті розкрито сутність педагогічної технології як інтегрованого системотвірного механізму, що впорядковує педагогічну систему, вирізняє її функціональні особливості в контексті педагогічної системи, засобів реалізації освітньо-виховних цілей (методики), педагогічної майстерності та творчості. Запропоновано модель процесу педагогічного системотворення, що відображає проєктивну складову педагогічної діяльності у взаємодії із процесуальною в контексті загальнопедагогічної підготовки.

Ключові слова: технологія, система, механізм, педагогічна діяльність, процесуальність.

Постановка проблеми. Проблема педагогічної технології є однією із провідних у контексті розвитку сучасної педагогічної науки і практики. Як і будь-який інший (виробничий) процес, педагогічний конструється, моделюється, прогнозується, модернізується, програмується. Така прогностична робота забезпечує ефективність освітньо-виховної діяльності, вона належить до сфери педагогічної технології.

Проаналізувавши різні підходи щодо розв’язання цих проблем, ми акцентуємо увагу на системотвірності як провідному функціональному компоненті педагогічної технології. Саме цю якість вирізняють сучасні дослідники В.П.Безпалько [3], М.В.Бондаренко [4], М.В.Кларин [5], І.П.Підласий [8].

Технологія – слово грецького походження, що в перекладі означає знання про майстерність.

Оскільки у процесі теоретичного аналізу прийнято відштовхуватися від понятійного апарату, розтлумачування його на основі певних словників, розпочнемо розглядати цю проблему за традиційною логікою мислення. Вникнемо в етимологічну сутність поняття “майстерність”. Зваживши на те, що основоположними цього поняття є вихідні – “майстер”, “майструвати”, “той, хто майструє”, доходимо висновку: майстром може бути самоучка, який реалізує себе лише на основі вроджених здібностей – креативна педагогічна творчість, і майстром ми називаємо кваліфікованого спеціаліста – природні схильності синтезуються із професійними знаннями, уміннями та навичками. Різниця їх діяльності полягає в тому, що перший реалізує себе на основі інтуїції і виробленої ним індивідуальної техніки (вправності), приклад – музикант-самоучка, а другий – на професійній основі (науковій). Обидва вони мають свою технологію, кожен із них передбачає власну систему дій з метою реалізації задуманого (програмованого), але в першому випадку – це процес, що належить до категорії кустарного виробництва, в другому – цивілізованого, оскільки досяг

ЗМІСТ

Вітаємо ювіляра	3
1. Бозуш А.М. Проблеми сімейного виховання дітей у спадщині В.О.Сухомлинського.....	4
2. Кононко О.Л. Самосвідомість у житті дошкільника	6
3. Борисова З.Н. Виховні цінності у формуванні особистості дитини в педагогічній системі А.С.Макаренка	11
4. Золотухіна С.Т. Освоєння історико-педагогічного досвіду як умова формування професійної компетентності сучасного вчителя.....	13
5. Поніманська Т.І. Особистісні пріоритети гуманістичного виховання	19
6. Дичківська І.М. Підготовка вихователя як суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності в контексті сучасних тенденцій розвитку освіти	24
7. Бєленька Г.В. Основні етапи формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.....	31
8. Пальчевський С.С. Глобалізація як принцип соціалізації дітей дошкільного віку	35
9. Карпенчук С.Г. Функція педагогічної технології – системотвірна.....	40
10. Машикіна Л.А. Формування професійної компетентності студентів в процесі педагогічної практики	43
11. Розальська Н.В. Деякі аспекти організації та проведення педагогічної практики майбутніх гувернерів у ВУЗі.....	48
12. Ніколайчук Г.І. Підвищення ефективності мовленнєвого розвитку дошкільників	51
13. Леценко Г.П. Наступність у формуванні діалогічної компетенції дітей дошкільного віку та учнів початкових класів і основної школи	54
14. Степанова О.І. Активізація методів роботи з розвитку мовлення дошкільників	58
15. Трусова О.Л. Декоративне мистецтво як засіб формування цілісної естетичної культури	61
16. Горопаха Н.М. Формування у дітей старшого дошкільного віку вмінь навчального співробітництва з педагогом та однолітками.....	65
17. Машовець М.А. Актуальність проблеми формування уявлень про сім'ю у дітей дошкільного віку	69
18. Богініч О.Л. Готовність батьків до народження дітей	75
19. Маліновська Н.В. С.Ф.Русова: концепція мовної освіти і мовленнєвого розвитку дітей	79
20. Борова В.Є. Коригування звукової культури мовлення дошкільників у програмно-методичних документах	81
21. Самсонюк Н.Ф. Гуманна сім'я – основа самоствердження дошкільника	86
22. Сварковська Л.А. Дослідження фізичної готовності до школи дітей 6 років.....	90
23. Литвиненко С.А. Діагностика готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	92
24. Загородня Л.П., Матвієнко З.Е. Підготовка майбутніх вихователів до реалізації завдань екологічного виховання дошкільників з урахуванням екологічних особливостей регіону	96
25. Зданевич Л.В. Комплексне дослідження процесу адаптації студентів-першокурсників до умов життєдіяльності.....	100
26. Гордій Н.М. Проблема розумового виховання дітей в сім'ї у вітчизняній періодичній пресі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)	104
27. Фасолько Т.С. Відповідальна поведінка як складова соціальної компетентності дошкільника.....	109
28. Янцур Л.А. Індивідуальні відмінності в розвитку інтересу до зображувальної діяльності у старших дошкільників на заняттях	112
29. Дронова О.О. Образотворча діяльність дошкільників у контексті гуманістичної концепції освіти	117
30. Меналюк Г.Ф. Шляхи забезпечення логіко-математичної компетентності старших дошкільників.....	121
31. Бєлова С.А. Комплексне навчання в теорії і практиці педагогів Бременської школи 20-х років ХХ століття	124
32. Марчук Г.В. Соціальна компетентність дошкільника у структурі особистості.....	127
33. Козлюк О.А. Педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості спілкування дітей старшого дошкільного віку.....	130
34. Косарєва О.І. Психолого-педагогічні моделі вивчення взаємодії батьків і дітей	133
35. Глінчук Ю.О. Виховання дітей у кардіоревматологічних санаторіях України.....	137
36. Герасимчук Ю.О. Педагогічні засоби формування професійно-пізнавальних інтересів у ВУЗі.....	140
37. Врочинська Л.І. Народна казка як засіб виховання гуманної поведінки у старших дошкільників	142
38. Федорова Н.В. Діалогічні засади організації гуманістично орієнтованої педагогічної взаємодії.....	145
39. Онищук І.А. Психолого-педагогічний аспект проблеми інтересу до мистецької діяльності у дітей старшого дошкільного віку.....	148
40. Кравець Л.М. Моделювання процесу розвитку педагогічної рефлексії майбутнього вчителя.....	150
Відомості про авторів	153

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 29

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактори збірника Дичківська І.М., Степанова О.І.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 17.05.2004 р. Підписано до друку 28.05.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 23,48. Обл. вид. арк. 23,83. Замовлення № 33/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98,
тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59   **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 29. — Рівне: РДГУ, 2004. — 157 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 10.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20